

TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNING O'RNI VA AFZALLIKLARI

Bo'ltakov Sanjar Xazratqul o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti "Maktabgacha va boshlang'ich yo'nalishlarida masofaviy ta'lim kafedrasini" o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada ta'limning turli shakllarida kreativ fikrlashning ahamiyati, uning ta'lim taraqqiyotidagi o'rni, ta'lim jarayonida an'anaviylikdan voz kechish hamda jahonning rivojlangan davlatlari darajasiga chiqishda ta'limdagi kreativlikning roli borasida so'z yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** Kreativlik, fan texnika, ijod, ixtiro, kashfiyot, intuitsiya*

THE PLACE AND ADVANTAGES OF CREATIVE THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS

***Аннотация:** В данной статье обсуждается важность творческого мышления в различных формах образования, его роль в развитии образования, роль творчества в образовании в отказе от традиций в образовательном процессе и достижении уровня развитых стран.*

***Ключевые слова:** Креативность, Наука технический, творчество, изобретение, открытия, интуиция.*

***Annotation:** This article discusses the importance of creative thinking in various forms of education, its role in the development of education, the role of creativity in education in abandoning tradition in the educational process and reaching the level of developed countries.*

***Key words:** Creativity, science technics, creative work, invention, discovery, intuition.*

KIRISH. Mavzuning dolzarbligi shundaki biz ta'lim jarayonida rivojlangan davlatlar modelini tatbiq etmoqdamiz. Ularni o'rganish jarayonida ta'limda noan'anaviylik, o'quvchilarga mantiqiy va kreativ fikrlashga undovchi qiziqarli mashg'ulotlar olib borilishi kuzatilgan. Bunga misol qilib, ta'limda tatbiq etishni boshlaganimiz Piza o'quv dasturini olaylik. Piza testlari o'quvchini bir masala yuzasidan chuqur mantiqiy fikrlashga undaydi. Unda fikrlar xilma-xilligini paydo

qiladi. Aynan ushbu dastur orqali mamlakatning ta'lim sohasidagi salohiyati, erishilgan yutuq va kamchiliklari aniqlanadi. Buning ahamiyatli jihati shundaki ta'lim jarayonida erkinlik va fikrlar xilma-xilligi tadbiq etilsa, bu tezda samara beradi.

Mustaqillik yillarida yurtimizda ta'lim sohasida tub islohatlar amalga oshirildi. Xususan, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ham bu sohaga alohida e'tibor qaratib, shunday degan edilar. *“Olimlar va ijodkor xodimlarimizga e'tiborni kuchaytirish kerak. Chunki ma'naviy boylikni aynan shular yaratadi. Ularga g'amxo'rlik qilish samarali faoliyat uchun barcha zarur moddiy, ma'naviy sharoitlarni yaratib berish, davlat hokimiyati va xo'jalik tashkilotlari rahbarlarining burchi va ma'suliyatli vazifasidir”* [1.111]. Darhaqiqat ijodkorlarga erkin imkoniyat yaratilgandagina ular turli xil ixtirolar qilish mumkin. Tarixga nazar tashlasak, mustabid tuzum davrida kreativ fikrlovchi ijodkorlar, davlat arboblari, “xalq dushmani” sifatida qatog'on qilingan. Ko'plab ma'rifatparvar bobolarimiz o'zlarini fikrlarini erkin bayon qila olmagan. Buning oqibatida iqtisodiyot va ta'lim faqat bir yoqlama rivojlangan.

Ta'lim sohasida erkin ijodkorlikni joriy etar ekanmiz, bunda ta'limni quyi bosqichi maktabgacha ta'lim sohasidan boshlashimiz lozim. So'ngi yillarda bu sohaga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim vazirligining tashkil etilishi bunga yaqqol misoldir. Bu borada amaldagi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini eslash o'rinli *“Birinchi vazifa maktabgacha ta'lim sohasida ochiq tan olishimiz kerak, biz bu muhim sohada ishlarni e'tibordan chetda qoldirdek. Ushbu sohada bolalarni qamrab olish 27 foizni tashkil etadi. Yaqinda tasdiqlangan dasturga ko'ra bu yo'nalishda 2 ming 200 ta muassasaning moddiy texnik bazasini mustahkamlandi”*. [2.45]

ADABIYOTLAR TAHLILI. Kreativlik asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalarida A.A.Abduqodirov, N.A.Muslimov, A.A.Xoliqovlar tomonidan tadqiqotlar olib borishgan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbga tayyorlash hamda metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalari bo'yicha U.A.Masharipova, N.Sh.Ruzikulova, M.I.Toshpo'latova, A.A.Urazimbetova, M.Axmedov, B.L.Axmedova, N.U.Bikbayeva, Z.Dadanov, R.A.Mavlonova, K.T.Olimov, M.A.Zaynitdinova, M.Jumayev, R.Adizovlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda adekvat holatni o'rganishga qaratilgan usullar majmui qo'llandi: nazariy (tahliliy-sintetik, qiyosiy-taqqoslash, analogiya, modellashtirish), diagnostik (so'rovlar, test o'tkazish, kuzatish, loyihalashtirilgan metodikalar), prognostik (ekspert baholash, mustaqil baholarni umumlashtirish), pedagogik tajriba-sinov va matematik metodlar (ma'lumotlarni statistik qayta ishlash, natijalarni grafik tasvirlash va boshqalar).

Muhokama va natijalar. Bog‘cha yoshida o‘quvchida mustaqil fikrlash iqtidorini ro‘yobga chiqarish va unga to‘g‘ri yo‘nalish berish juda muhim. Shuning uchun bog‘cha ta‘limida ham o‘quvchilarga mantiqiy izchillikka asoslangan mashg‘ulotlar berilsa, o‘quvchining yuksalishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda yurtimizda maktab ta‘limiga juda katta e‘tibor berilmoqda. Ayniqsa jahon andazalariga javob beruvchi Prezident maktablari va xususiy maktablarning joriy etilishi bunga yaqqol misoldir. Aynan ushbu o‘quv muassasalarida amaliy va nazariya uzviy tarzda erkin fikrlashga va kreativlikka asoslanadi. Oliy ta‘limdagi yaratilgan imkoniyatlar haqida quyidagilarni eslab o‘tish kifoya. Ushbu ko‘rsatkichlar mustaqillikning dastlabki davridagi oliy ta‘limdagi ko‘rsatkichlardir. So‘ngi paytlarda yurtimizda barcha sohalar singari oliy ta‘limda ham islohatlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa professor o‘qituvchilarning ilmiy kashfiyotlari evaziga rag‘batlantirilishi ularning oylik maoshlarining oshirilishi, oliy talimda kirish imtihonlarining yanada shaffoflashuvi bunga misoldir. So‘ngi yillarda dunyoning rivojlangan oliy o‘quv yurtlari bilan hamkorlikda ilmiy ijodiy kashfiyotlar amalga oshirilmoqda. Buning natijasida turli fan sohalarida yuksalishi ro‘y berishi kuzatilmoqda. Respublikaning bosh qonuni Konstitutsiyamizda ham ta‘lim tizimi, erkin ijodkorlik va ilmiy kashfiyotlarni qo‘llab-quvvatlash borasida 41-42 moddalarida so‘z yuritilgan. Xususan, 41-moddada shunday deyilgan *“Har kim bilim olish xuquqiga ega. Bepul umumiy ta‘lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir”*.

42-moddada esa, *“Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g‘amxo‘rlik qiladi”*. [4. 6,7]

Bundan ko‘rinib turibdiki, yurtimizda ilmiy kashfiyotlar va bilim olishga katta yo‘l ochildi. Ular davlat tomonidan rag‘batlantiriladi. Shuning bilan birgalikda bu kashfiyotlar vatan taraqqiyoti va xalq farovonligi uchun amalga oshirilishi lozim. Insonlar hayotiga rahna soluvchi taraqqiyotga zid bo‘lgan ilmiy texnik kashfiyotlarga yo‘l ochilmaydi, jinoioy javobgarlikka tortiladi.

Jamiyat taraqqiyoti ilmiy tadqiqot faoliyatiga asoslanadi. Jamiyatda turli xil tadqiqotlar bo‘lsa unda yuksalish bo‘ladi. XX asrning oxirida ro‘y bergan fan-texnika inqilobi ham insonlarning yuksak ijod mahsuli hisoblanadi. [Bu davrga kelib turli xil tadqiqotlar yaratildi. Bu xususida faylasufning quyidagi fikrlarini eslash o‘rinli *“Ilmiy tadqiqot faoliyati insonga o‘z-o‘zini baholashga yordam beradi, ya’ni agar inson haqiqiy olim bo‘lishni istasa, o‘zining ehtiros va intilishlarini boshqarishi, oqilona, samarali va optimal qarorlar qabul qilishi, ezgulikka xizmat qiladigan evristik faoliyat*

bilan mashg'ul bo'lishi lozim. Bunday faoliyatning natijasi kashf qilish va yaratuvchanlik sifatida namoyon bo'ladi [5. 4]

Bunday kashfiyotlarni va ijod mahsullarini yaratuvchi kishilar odatda kreativ kishilar deb aytiladi. Bundan ko'rinadiki ijodkorlik va ijod mahsuli, ilmiy amaliy kashfiyotlar va ixtirolar noan'anaviy mantiqiy tafakkur magsuli hisoblanadi. Yurtimizda fan va texnika rivoji va ilmiy izlanishlar bilan shug'ullanuvchi kishilarga barcha sharoitlar yetarlicha yaratib berilgan va yaratilmoqda. Bu jarayon Oliy Majlis va Vazirlar Mahkamasi tamonidan nazoratga olinadi. Bunga quyidagilarni misol qilish mumkin. O'zbekiston mustaqillikining dastlabki kunlaridanoq fan va texnika sohasining rivojlanishi uchun ko'plab tashkiliy-amaliy ishlar olib borildi. Jumladan: 1992-yil 18-fevralda O'zbekiston Respublikasi "*Fan va texnika qo'mitasi*" tuzildi. 2002-yil 20-fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "*Ilmiy tadqiqot faoliyatining tashkil tog'risida*"gi 77 qaroriga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi xuzurida ilmiy texnika taroqqiyotini muvofiqlashtirish kengashi tuzildi. [6. 11]

Bundan ko'rinib turibdiki yurtimizda bu sohaga alohida e'tibor qaratilgan. Zero, har qanday jamiyatning undagi qonunlar bajarilishiga asoslanadi. Tarixga nazar tashlasak, bizning buyuk ajdodlarimiz dunyo ilim faniga asos solishgan. Ibn Sino, Beruniy, Abu Nasr Farobiy, Al-Xorazmiy, Mirzo Ulug'bek, Alishar Navoiy, Ahmad Farg'oniy kabilar fanning turli xil sohalarida o'ziga xos inqilob yaratishgan. Bizning ona yurtimiz ilm-fan o'choqlaridan biri hisoblanadi. Ushbu buyuk ajdodlarimizning betakrorligi shundaki, ular yuksak darajada kreativ fikrlovchi, mantiqiy fikr yurituvchi kishilar bo'lishga. Hozirgi kunda ham shu kabi buyuk allomalarni yetishtirib chiqarish uchun biz ta'lim sohasini yangitdan isloh qilish yo'lini boshladik.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki:

Birinchidan: kreativ fikirlilik hamma sohada ham ahamiyatga ega. Ayniqsa, tibbiyot xodimlari, yuristlar, iqtisodchilar, arxitektorlar, pedogoglar, faylasuflar va boshqalar.

Ikkinchidan: Barcha sohadagi yetuk kadrlarni, ta'lim sohasini rivojlantirish orqali yetishtirib chiqaramiz. Shuning uchun bu sohaga alohida e'tibor qaratish lozim.

Uchinchidan: Ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi barcha turdagi pedogoglar avvalo, kreativ fikrlovchi, ijodkor o'ziga xos uslubiga va yo'nalishiga ega bo'lishi lozim.

To'rtinchidan: Ta'limning barcha sohalarida o'ziga xos sog'lom raqobatni yaratish va u orqali taraqqiyotga erishish mumkinligini anglash lozim.

Beshinchidan: Bu sohada yangilik yaratish, yaratuvchanlik va izlanishlar bo'lmasa, jamiyatning biror bir sohasida rivijlanish ko'zga tashlanmaydi. Biz dunyoning rivojlangan davlatlari qatoriga istar ekanmiz uning poydevori ta'lim tizimi orqali yaratilishini idrok etishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. SH.M.Mirziyoyev “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qatiyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz” – Toshkent, “O‘zbekiston”, 2017-yil, 592 bet 10-bet.

2. Safarov, B.N. (2022). PIRLS-XALQARO O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘RGANISH BO‘YICHA TARAQQIYOT. Ta’lim faoliyatida innovatsion rivojlanish, 1 (5), 134-138.

3. Safarov, B.N. (2022 yil, noyabr). MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA PEDAGOGIK KOUCHINGNI TOSHKIL ETISHNING DOLZARBLIGI. 21- ASRDA INNOVATSION TA’LIMNING O‘RNI VA AHAMIYATIGA BASHLANGAN XALQARO KONFERENSIYADA (1-jild, 8-son, 30-35-betlar).

4. Safarov, B. (2021). 6-7 yoshli bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda matematika mashg‘ulotlarini ahamiyati: 6-7 yoshli bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda matematika mashg‘ulotlarini ahamiyati. Maktabgacha ta’lim jurnali, 2 (2).

5. Norboyevich, SB, & Axmadjonovna, BM (2023). TA’LIM MUASSASALARIDA TA’LIM-TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHNING BOSHQARUV PRINSPLARI. Ta’lim faoliyatida innovatsion rivojlanish, 2 (4), 18-23.

6. Tayirov M. BOLAJAK OQITUVCHILARNING KASBIY MADANIYATIGA QOYILGAN TALABLAR //Журнал Педагогике и психологии в современном образовании. – 2021. – №. 3.

7. Мелиев Х. А., Сафаров Б. Н. ОИЛА, МАКТАБ ВА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ ҲАМКОРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ МАЗМУНИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 11. – С. 1312-1316.

8. Bo‘ltakov S., Begaliyeva H. TA’LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNING AHAMIYATI //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 129-132.

9. Norboyevich, Safarov Botir. "KREATIVLIK (PIRLS) ASOSIDA BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH." *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* 1 (2023): 103-105.

10. Norboyevich, Safarov Botir, and Nabiyeva Gulnora. "BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARINI AQLIY TARBIYALASHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING

AHAMİYATI." *CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH*. Vol. 1. No. 1. 2024.

11. Turakulov X. A., Buktakov S. Civilizational Pedagogical Systems-Intellectualization Of Educational Content As A Didactic Basis //International Scientific and Current Research Conferences. – 2020. – C. 145-147.

12. Bo‘ltakov S. X. SIVILIZATSION PEDAGOGIK TIZIMLARNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – C. 262-265.

13. Bo‘ltakov S. X. Practical aspects of using civilized pedagogical systems in the training of future primary school teachers //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2023. – T. 2. – №. 3. – C. 71-73.

14. www.jdpu.uz

15. www.tdpu.uz

16. www.arxiv.uz